

JUSSI TELJO*

Jaakko Nousiainen

Suomen kaltaisen pienen maan tieteellisissä yhteisöissä on yhden henkilön vaikutus akateemisen opetuksen ja tutkimuksen suuntautumiseen tullut useasti hyvinkin määrääväksi. Tämä oli mahdollista varsinkin aikana, jolloin ao. tiedepiiri oli suppea ja yhteen tai kahteen toimintapiireeseen keskittynyt. Muodollisesta asemastaan ja tutkijansuorituksistaan auktoriteettinsa johtanut professori saattoi tehokkaasti ohjata voimavarat vahvan tutkimustradition jatkamiseen ja kehittämiseen tahi paradigman ja otteen uudistamiseen tutkimuksen taitevaiheessa. Nyt 75 vuotta täyttävällä, v. 1949—71 Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin professorina toimineella *Jussi Teljolla* on tämän suuntainen, vaikka ei aina oikein ymmärretty asema suomalaisessa valtiotieteessä.

Jussi Teljo aloitti opintonsa Helsingin yliopistossa juuri kun humanistiselle opintosuunnalle vihdoinkin erillisenä perustettu yleisen valtio-opin professuuri oli saanut ensimmäisen vakinaisen haltijansa. Hän kuului siten valtio-opin opiskelijoiden ensimmäiseen sukupolveen ja niihin harvoihin, jotka suuntautuivat 1930-luvulla tässä aineessa tieteelliselle uralle, lähinnä *K. R. Brotheruksen* ja *Yrjö Ruudun* opastamina. Yliopistollisten virkojen ym. sopivien toimien ja apurahojen vähäisyys-

den vuoksi ura ei ollut tuohon aikaan välittömiä aineellisia palkintoja lupaava; oltuaan 1930-luvun alussa pari vuotta kansalaisopiston johtajana Kuopiossa Teljo hoiti Helsinkiin palattuaan useammankin laatuista opetustehtäviä, kunnes sai v. 1946 nimityksen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun valtio-opin professorin virkaan. Usea ulkomainen historiallinen ja yhteiskuntatieteellinen teos sai myös tuona aikana sujuvan ja täsmällisen suomenkielisen muodon Teljon kääntämänä.

Lienee silloisissa oloissa ollut hyvinkin luontevaa päätyä väitöskirjan aihevalinnassa keskeiseen ja vaativaan teoreettiseen aiheeseen, *J. V. Snellmanin* valtioteoriaan. Tuloksena oli v. 1934 julkaistu terävä ja selkeä systemaattinen esitys valtion ja yhteiskunnan suhteesta Snellmanin valtiofilosofiassa. Tutkimus linjoittuu Snellmanin ja *Hegelin* välisen suhteen sekä Snellmanin ajattelun ajallisen muuttumisen analysointiin, ja toistuvaksi selityksperusteeksi nousee teoreettisen filosofin ja valtiomiehen roolien vastakkaisuus. Kysymyksessä ei kylläkään ollut kunnianosoitus »kansallisfilosofille»: Teljo tuskin hyväksyi vallinnutta ihannoivaa Snellman-kuvaa, ja hänen metafysiikan hylkäävä empiristis-analyyttinen tieteenkäsityksensä on jo selvinä viittauksina — vaikka tiivistetyssä työssä ei vielä avoimesti esitettyä ohjelmana — näkyvissä.

Myöhempi tieteellinen tuotanto jakaantuu selvästi kahteen osaan: yhtäällä ovat eräät empiiriset, Suomen valtioelämään ja kansainvälisiin suhteisiin kohdistuvat laajemmat työt, toisaalla joukko tekijänsä

* Artikkelin oli määrätty julkaistavaksi professori Jussi Teljon 75-vuotisjuhlanumerossa (Politiikka 2/79). Artikkelin loppuosa jäi kuitenkin pois taitossa tapahtuneen erehdyksen takia. Toimitus pahoittelee sattunutta vahinkoa. Julkaisemme artikkelin kokonaisuudessaan tässä numerossa.

tieteenkäsitystä kehitteleviä ja julkistavia artikkeleita. Jussi Teljo on tuskin koskaan ollut perusuontumuksiltaan politiikantutkimuksen omaperäinen metodologi, mutta irtaantuessaan ratkaisevasti opettajiensa näkemyksistä — karkeasti sanoen hylätesään vanhan saksalaisen ja orientoituaan uuteen anglosaksiseen — hän joutuu jo 1930-luvulla ohjelmalliseen linjanvetoon. Paitsi että nuo kirjoitukset ovat tärkeitä tulevan professorin tutkijankuvan ymmärtämisen kannalta, useat niistä ovat tyyllillisesti nautittavinta Teljoa — mitään viimeistelemätöntä hänen käsistään tuskin koskaan pääsikään. Jonkinlaisen kokonaisuuden muodostava artikkelisarja koostuu seuraavista osista:

- »Metafyysillinen valtiokäsitys.» *Valvoja-Aika* 1934.
- »Voivatko yhteiskuntatieteet palvella käytäntöä?» *Suomalainen Suomi* 1944.
- »Politiikan tavoitteet ja välineet.» *Yhteiskunta, Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuosikirja I* (1949).
- »Valtio-opin tehtävät ja menetelmät.» *Suomalainen Suomi* 1950.
- »Kehitys ja edistys.» *Valtio ja yhteiskunta, Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikirja* 1952—1953.

Ensimmäisessä kirjoituksessa Teljo ottaa selvän pesäeron hegeliläisestä metafysisestä eli idealistisesta valtiokäsityksestä, jossa »tutkimuksen kohteena pidetään valtion käsitettä, sen ilmiömaailman takana olevaa, objektiivista ja absoluuttista ideaa, eikä todellisia, historiallisia valtioita». Pahimpaan umpikujaansa tämän teorian katsotaan ajautuvan valtion ja yhteiskunnan keskinäisen suhteen käsittelemisessä, valtiolaitoksia ja valtioelämän kulkua kun ei määrää mikään yhtenäinen, johdonmukaisesti toimiva yleinen tahto, vaan »valtion pohjana olevan yh-

teiskunnan aineellinen ja henkinen kehitys, yhteiskunnan piirissä syntyvien ja häviävien aineellisten intressien sekä henkisten mielipiteiden ja uskomusten keskinäinen kilpailu, taistelu ja sovittelu». Kymmenen vuotta myöhemmin julkaisussa artikkelissa vedetään rajaa empiirisen ja normatiivisen välille vankasti humelaiseen positivistiseen argumentointiin tukeutuen. Teljo on tällöin jo loitontunut jotenkin kauas sekä K. R. Brotheruksen *allgemeine Staatslehre*-suuntauksesta että Yrjö Ruudun »objektiivisen politiikan» käsityksestä ja kansallissosialismiin vaihtavasta ideologiasta. Tämän päivän tilanteessa ja tietämyksin noita ajatuksia voidaan hyvinkin kritisoida naiivin empirismin ihannoimisesta ja valtiotieteen perinteisen päämääräproblematiikan sulkemisesta tykkänään tieteen ulkopuolelle, mutta aikanaan ne olivat hyvinkin ymmärrettäviä reaktioita viitatuille suuntauksille. Edellinen jäykähkössä formalismissaan ei näyttänyt tarjoavan paljon uutta suomalaiselle politiikantutkimukselle, ja jälkimmäinen oli valjastamassa sen oudon ideologian palvelukseen. Hyvällä syyllä saattoi Ruutu kylläkin myöhemässä asiantuntijalausunnossaan huomauttaa, että kun Teljo ei näe periaatteellista eroa luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden välillä, hän ei myöskään tule pohtineeksi kysymystä siitä, mikä merkitys on annettava ihmistahdon vaikutukselle yhteiskuntaelämässä.

»Politiikan tavoitteet ja välineet» tarkastelee arvoarvostelmien ja todellisuusarvostelmien ongelmaa toiselta puolelta, poliittisen päätöksenteon kannalta. Antiikin klassikoiden teorioiden vertailusta lähtevä tarkastelu päättyy korostamaan hallittujen asemaa, heidän oikeusturvaansa ja heidän positiivista panostaan yhteiskuntapoliittisten perusratkaisujen teossa. On sanottu empirismin ohjelman mukaisen

tutkimuksen olevan yksipuolisesti teknisen tiedonintressin sanelemaa, eliittien käyttöön tarjoutuvaa. Näin ei tietysti tarvitse olla asian laita. Muistan päinvastoin Teljon toistuvasti opetuksessaan korostaneen vankan todellisuustiedon vapauttavaa vaikutusta: muuan hänen mielikysymyksiään tenteissä koski *Burnhamin Machiavellistit*-kirjan alaotsikon »Defenders of Freedom» sisältöä ja merkitystä.

Tämän kirjoituksen puitteisiin ei mahdu Jussi Teljon tiedekäsityksen ja sen inspiraatiolähteiden enempi analyysi. Jälkimmäisiä arvaan olleen ensisijaisesti kolme: anglosaksinen valtiotieteellinen tutkimus, jota Teljo seurasi jo 1930-luvulla luultavasti tarkemmin kuin kukaan muu Suomessa, suomalainen loogisen empirismin filosofia ja klassinen eurooppalainen poliittinen sosiologia.

Sopiva foorumi käytännölliselle — ajan oloissa hyvinkin radikaalille ja sellaisena huomiota herättäneelle — ohjelmajulistukselle tarjoutui, kun Teljo Helsingin yliopiston professoriksi nimitettynä v. 1949 piti virkaanastujaisesityksensä (»Valtiopin tehtävät ja menetelmät»). Metafyysikka ei enää ollut ajankohtainen kysymys, vaan kritiikin kärki kohdistui formaaliin institutionaaliseen tutkimusotteeseen, joka tuohon aikaan oli laajalti eurooppalaisessa valtiotieteessä hallitsevana. Arvelihan *Sven Lindman* vielä v. 1951 Ruotsissa laajalti ajateltavan, että suomenkielinen valtiotiede on lähinnä saksalaismallista »allgemeine Staatslehreä». Positiivisella puolella valtasuhteiden ja poliittisen käyttäytymisen nostaminen keskeisiksi tutkimuskohteiksi sekä kvantitatiivisten tekniikkojen painottaminen johtavat jäljet suoraan amerikkalaiseen behavioralismiksi nimitettyyn liikkeeseen. Ei poliittisten ryhmien tutkiminen ja mitaaminen toki sinänsä mullistava ajatus ollut — sitä oli tehty esim. Åbo Akade-

missa jo 1930-luvulta lähtien —, mutta oli sittenkin ero ruotsalaisperäisen parlamentarismien tutkimuksen tradition ja esiin tunkevan käyttäytymistieteellisen otteen välillä, ja suurimman yliopiston katederista esitetyillä sanoilla oli joka tapauksessa erityinen kaiku. Useasti toistettu on esitelmän valtiota ja sielua koskeva rinnastus. Luulen, että on aivan oikein käsittää tuo puhe metafyyisistä valtiokäsityksestä lähtevään hämärään spekulaatioon kohdistuvaksi viimeiseksi iskuksi; ehkä monien hänen oppilaittensa oppihistoriallisen tiedon vajavuudesta johtui, että otimme nuo lennokkaat lauseet turhan sananmukaisina ja konkreettisina.

Miten tuo puolentoista vuosikymmenen aikana kehkeytnyt ja julkituotu ohjelma sitten tuli konkretisoitumaan Teljon omassa tutkimustoiminnassa? Poliittisen filosofian ja aatteiden historiaan hän tuskin tunsikaan enää tutkimuksellista vetoa väitöskirjan jälkeen — vaikka ei esim. myöhemmän opetustoimintansa valossa niiden sen enempää kuin valtioelämän institutionaalisten piirteiden merkitystä väheksynytäkään. Tuloksena pyrkimyksestä »merkitsevien, ajallisesti ja paikallisesti rajoitetujen yksityistapausten tarkkaan ja perusteelliseen tutkimiseen» oli v. 1938 julkaistu työ eduskunnasta budjettivallan käyttäjänä. Ongelmanasettelunsa puolesta tämä ytimekäs monografia ennakoiki kolme vuosikymmentä myöhemmin laajemmalti virinnyttä mielenkiintoa poliittisen prosessin tuotospuolen ilmiöitä kohtaan, ja se on säilyttänyt tuoreuttaan ja merkitystään näihin päiviin saakka.

Samaan tutkimukselliseen linjaan kuuluu paljolti jo unohduksiin jäänyt mutta kokonaisuutta hahmotettaessa mielessä pidettävä pienoistutkimus »Siirtomaaimperialismi taloudellisena ongelmana» (Suomalainen Suomi 1940), jossa tarkastellaan mm. numerolliseen aineistoon nojautuen,

mikä merkitys siirtomailla on ollut emämaailleen liikaväestön asutusalueina, teollisuuden ylijäämän kuluttajina, liikenevien pääomien sijoituspaikkoina sekä raaka-aineiden lähteinä.

Viimeinen laajempi tutkimus *Suomen valtioelämän murros* (1949) lienee saanut osan lukijoista ja kriitikoista hiukan ymmälleen. Teljo näytti palanneen valtiosääntöhistoriaan, mutta hänen historiankirjoituksessaan oli sittenkin erikoinen sävy ja painotus. Tutkimus kohdistuu ajanjaksoon (1905—08), jolloin valtioelämän normatiivisessa perustassa tapahtui olennaisia muutoksia, mutta varsinaista valtiosääntöanalyysia siihen ei juurikaan sisälly. Teljo asettaa polttopisteeseen poliittisten ryhmien välisen valtataistelun ja puolueiden ristikkäiset politiikkatavoitteet kyseisenä taitekautena. Eräänlaisena lähöhypoteesina on toteamus yleisen ääni-oikeuden voimaansaattamisen syvällisestä vaikutuksesta yhteiskuntaluokkien väliseen suhteeseen ja poliittisen toiminnan tavoitteisiin ja muotoihin sekä käsitys tuon valtiollisen uudistuksen riippumisesta ensi sijassa ns. sosiaalisen kysymyksen laadusta ja laajuudesta. Tällä pohjalla on laadittu selkeä tutkimusasetelma: johdannossa esitellään ajankohdan suomalaisen yhteiskunnan keskeiset sosiaaliset, taloudelliset ja valtiolliset ongelmat, ja kahdessa pääjaksossa analysoidaan sitten tuon problematiikan puitteissa yhteiskuntapolitiittista päätöksentekoa viimeisillä säätyvaltiopäivillä ja ensimmäisessä yksikamarisessa eduskunnassa jyrkästi muuttuvan poliittisen voimakentän resultanttina.

Politiikantutkimuksen käyttäytymistieteellinen suuntaus ja ote löi itsensä Helsingin yliopistossa hyvin nopeasti läpi Jussi Teljon tultua professoriksi. 1950-luvun alkuvuosien tapahtumien tarkastelussa on mm. ihmetelty »suuren murros-

kauden» ilmapiiriä, esitetty kysymyksiä koetuista henkisistä konflikteista ja pohdittu »hyökkäävän politologian» konkreetteja taistelumuotoja. Me sen ajan opiskelijat emme tuollaista dramatiikkaa kokeneet. Luullakseni tässä yhteydessä on kiinnitettävä huomiota kahteen seikkaan: valtiotieteen jotenkin heikkoon traditioon 1940-luvun lopussa sekä naapuritieteiden tilaan ja kehityssuuntiin.

Varsinaisesta valtiotieteellisestä tutkijayhteisöstä sodanjälkeisessä Helsingissä tuskin voitiin puhua. 1920- ja 1930-luvun auktoriteetit olivat enimmältään vaienneet, oli vain harva aktiivi tutkija, tieteellinen keskustelu oli laimeahkoa ja alan arvostus naapuritieteiden piirissä matalahko. Tässä tilanteessa ei tarvittu hyökkäyksiä eikä kumouksia, eivätkä nuoret tutkijat ja opiskelijat konflikteja kokeneet. Valtiotieteellinen tiedekunta alkoi vakiintua, ja Teljon suunnanmuutos lienee uuden opiskelijapolven piirissä koettu valtiotieteellisen tutkimuksen todelliseksi virittämiseksi yliopistossa. Sosiologian ja taloustieteen nähtiin sitä paitsi etenevän laajalla rintamalla uudelleen orientoituneina, ja politologit ponnistelivat tähän suuntaan.

Valtiotieteellisen Yhdistyksen piirissä oli sitä paitsi jo aikaisemmin alettu suuntautua Ranskaan ja anglosaksisiin maihin päin, mikä liberaalien ja lievien vasemmistolaisten piirissä silloisessa tilanteessa oli hyvin ymmärrettävää. Sodanjälkeisessä asetelmassa tilanne oli tältäkin kannalta kypsä kurssinmuutokseen Helsingin yliopistossa Ruudun ja Brotheruksen lähdettyä. Teljon panos oli olennainen mutta tuskin ratkaiseva; oman tutkimustradition heikkouden vuoksi hakeutuminen moderniksi ja entisen ylivoimaisesti ylittäväksi nähtyyn olisi pian tapahtunut muutenkin. Mutta muotoamalla kurssivaatimukset ja

antamalla virikkeitä tutkimusaiheiksi hän epäilemättä tietoisesti ja näkyvästi suunnasi kehitystä. Jussi Teljossa oli persoonallista vaikutusvoimaa; ei niin että hän olisi jatkuvasti opetuksessa propagoinut linjaansa, auktoritatiivisesti sanellut väitöskirjan aiheita ja aktiivisesti prässännyt tutkijoitaan. Hänen »pehmeän linjan» tieteellinen johtajuutensa oli virikkeitä antavaa, keskustelevaa ja kuuntelevaa, hienovaraisesti ohjailevaa. Tällä tavalla hänen vaikutuksensa oli tuntuva enimmissä 1950- ja 1960-luvulla esitetyissä valtiopillisissa väitöskirjoissa.

1970-luvun lopun näkökulmasta tarkasteltuna voidaan sanoa, että yhteys eurooppalaisen valtiotieteen tradition filosofishistorialliseen ja institutionaaliseen osaan katkaistiin liian jyrkästi ja että me 1950-luvun nuoret tutkijat olimme perspektiivin ja yhteiskunta-analyysin puutteessamme sekä käyttäytymistieteellisessä innoissamme jossain määrin naiiveja. Mutta vahva käsitykseni on, että suomalainen politiikantutkimus tarvitsi tuon piristysruiskeen, jonka ansiosta se itse asiassa kohosi pohjoismaisessa yhteisössä kärkeisjälle 1960-luvulla ennen kuin skandinaaviset naapurit ryhtyivät suuntaamaan uudelleen suurempien voimavarojensa käyttöä, ja että behavioraalisen vaiheen pohjalta ja sen ylittämisen kautta on ollut mahdollista Suomessa kuten muissakin maissa kehittää valtiotiedettä niihin kysymyksenasetteluihin ja tutkimustapoihin, jotka tänä päivänä koetaan tärkeiksi ja hedelmällisiksi. Jussi Teljolla on tässä kontekstissa pysyvä sijansa suomalaisen

politiikantutkimuksen uudistajana sen yhdessä käännevaiheessa.

Jussi Teljo oli suuntautunut määrätietoisesti akateemiselle uralle, eikä hän ole tutkijan, opettajan ja ohjaajan roolista kauas poikennut. Aikaisemmilta vuosilta löydämme hänestä kuitenkin myös osallistujan, keskustelijan, kulttuuripoliitikon. Jonkinlaisina »nuoruudensynteinä» ovat aikakirjoihin jääneet suomalaisen valtionyliopiston (1926) ja enemmistövaalijärjestelmän (1930) puolesta peistä taittaneet pamfletit, ja 1930-luvulla nuori politiikantutkija oli luontevasti mukana keskusteluissa, joissa yhteiskunnallinen ja poliittinen aines oli näkyvästi tunkemassa etualalle. Hän oli Gummeruksen piirin ja ns. kesäyliopiston tiedemiesjäseniä, ja hän edusti yhteiskunnallista tietoutta ja aikaan nähden valveutunutta näkemystä vuoden 1936 Tornin pitojen ahtaaksi ja itsekeskeiseksi nimitetyssä kulttuuripiirissä.

Myöhemmin läheisimmät työtoverit ja tieteelliset oppilaat lienevät muodostaneet sen piirin, jossa Jussi Teljo on parhaiten viihtynyt ja jossa hän on säkenöivimmät repliikkinsä esittänyt. Hänen lukeneisuutensa näyttää hirvittävältä ja historian-tuntemuksensa loputtomalta, ja hänen ajatustensa logiikka ja ilmaisujensa terävyys ovat ihailtavia — joillekin myös ärsyttäviä. Aikanaan assistenttien huoneessa tai yliopistokahvilassa esitetyt yksinpuhelut olivat ikimuistoisia jatkokoulutustilaisuuksia; Jussi Teljossa on kulttuuria, persoonallisuutta ja himmentymätöntä charmia.